

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עמרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות כבוד הבריות

נושאי השיעור:

כינויי שמות שאינם גנאי. קיצורי שמות. מקלחת קודם תפילת שחרית ומנחה. תיקון טעויות בקריאה בתורה. לברך על העומר כדי להנצל מבושה. לחיצת יד לחברו לאחר נטילה. דברי חיזוק לקראת ימי הקיץ.

ומבאר רש"י, שהדבר אסור מפני שעל כל פנים אותו אדם

שמכנה לו שם זה, מתכוון לגנותו.

ומזה נלמד לנידון שלנו. אם הכינויים המדוברים הם כינויים חביבים, או אפילו אם אינם חביבים אבל האדם שמכנה אינו מתכוון לגנות וכבר התרגלו לקרוא לאדם בכינוי הזה, הרי שאין בכך איסור.

ובאמת כך כתב מרן בשולחן ערוך (ח"מ סי' רכ"ח ס"ה): "יזהר שלא לכנות שם רע לחברו, אף על פי שהוא רגיל באותו כינוי, אם כוונתו לביישו אסור". ומרן כותב בכסף משנה (פ"ג מהלכות תשובה הי"ד) שבורא עולם יודע אם אדם מתכוון לבזות או לא.

ולכן **למעשה**, אם אין לאדם שום כוונה לבזות – מותר, ובפרט אם באותו שם אין שום משמעות של פגיעה.

קיצורי שמות

לגבי קיצורי שמות – יש שבאמת מקפידים שלא יקצרו את השמות שלהם, עד כדי כך שמפחדים על החיים שלהם. אם

כינויי שמות שאינם של גנאי

א. שאלה: מקובל בין חברים שיוצרים כינויי שמות או קיצורי

שמות לאדם, האם הדבר אסור כדין המכנה שם לחברו?

תשובה: בגמרא (ב"מ נח:) אמרו חז"ל "שלשה יורדים לגיהנם ואינם עולים: הבא על אשת איש, והמכנה שם רע לחברו, והמלבין פני חברו ברבים". הרמב"ם (פ"ו מהלכות דעות ה"ח) מביא את האיסור של מכנה שם רע, בלשון הזה: "לא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו", וכוונתו לומר, שגם אם מישהו יטען שהכינוי שהוא נותן לחברו הוא לא שם רע, זה לא מועיל להתיר, וכל שם שהוא בוש ממנו – אסור.

הגמרא שם שואלת מה ההבדל בין המכנה שם רע ובין המלבין פני חברו, והלא לכאורה זה אותו דבר, כי המכנה שם רע מבייש את האדם. הגמרא עונה שכוונת התנא ללמדנו, שאפילו אם אותו אדם התרגל שכולם מכנים אותו בשם זה, קוראים לו עצלן או שמכנים אותו בציניות "חרוץ", וכיוצא בזה ולמעשה אינו מתבייש בשם הזה, אף על פי כן אסור.

¹ השיעור מוקדש לעילוי נשמת התינוקת בת השנה וחצי הודיה בת עידית, בתו של האברך יקר מכולל יביע אומר ידידי ר' שלומי כהן, שהיה לה מום בלב לא אליכם ונסתלקה לעולמה.

לדוגמא אתה קורא לאדם ששמו אליהו "אלי", הוא כועס עליך ואומר לך לא לקרוא לו כך, והוא מפחד שעוד מעט הוא ימות, וכן כל מיני חששות כאלו וכיוצא באלו.

הדברים האלה לא נכונים. בין שמות האמוראים ישנם הרבה שמות מקוצרים. למשל השם "רבא", הוא קיצור מהשם רבי אבא, ובכל התלמוד כולו הוא מוזכר תמיד בשם רבא. וכן "רבינא" או "רמי" בר חמא, כותב הערוך (סוף ערב אביי) ששמו "אמי", ובלישנא קלילא במקום להגיד רבי אמי, אומרים רמי. רבינא, אבינא שמו, ובמקום להגיד רבי אבינא אומרים בלישנא קלילא "רבינא". "אבידן" הוא קיצור מהשם אבא יודן, כך כותבים התוספות (יבמות ק"ה ע"ב ד"ה אבא יודן. ויש מקומות שנקרא אבא יהודה, כך כתב הערוך ערך אבדן). כל השמות הללו הם מקוצרים.²

השבוע סיימנו מסכת שקלים בדף היומי, וגם שם מצינו כיוצא בזה. רבי "לעזר", והוא רבי אלעזר. וכן רבי "ייסא". וכן השם רבי "אבא", כותב רק רבי "בא" בלי הא' הראשונה. וכן רבי שמעון, מוזכר שם בשם רבי "סימון".

זאת אומרת שהאמוראים היו עושים קיצורי שמות, ומי הוא זה שיכול לחשוב עצמו לקדוש וחסיד יותר מהתנאים והאמוראים הקדושים.

מרן גאון ישראל רבנו מאיר מאזוז שליט"א ראש ישיבת כסא רחמים אמר כמה פעמים בדרשות (וכ"ה בספר בית נאמן עה"ת ח"ב עמ' תצב, תצג) על מה שכתוב בפרשת מקץ, שבניו של יעקב ביקשו ממנו לקחת את בנימין למצרים כי כך ביקש מושל מצרים, ויעקב אבינו סירב. בפסוק כתוב "ויאמר, לא ירד בני עמכם, כי אחיו מת והוא לבדו נשאר, וקראהו אסון בדרך אשר תלכו בה, והורדתם את שיבתי ברעה שאולה" (בראשית מ"ב ל"ח). לכאורה יש תמיהה בפסוק. הרי יעקב אבינו מדבר עם בניו, והוא אומר להם שהוא לא רוצה שבנו ירד איתם, וזה

² א"ה. עוד יש לציין שבמלכי יהודה וישראל נפוץ מאד שמחסירים ה' או ו' (כמו יהורם, יהואש, עוזיהו, אחזיהו יהויכין). ועוד. (הרב שלמה נחום).

³ [הערת הרב ששון טראבלסי: כשנולד בני בכור, היה מובן מאליו שאקרא לו על שם אבי, כך מקובל במשפחה אצלנו. אבל אצל התוניסאים כידוע נוהגים לקרוא לפחות שלשה שמות, והמהדרין קוראים שבעה שמות, ורציתי לקרוא לו בשלשה שמות: ציון צמח

נשמע כאילו רק הוא בנו ולא הם, והיה צריך לומר "לא ירד בנימין עמכם".

לפי הפשט אפשר לומר שבגלל שרחל היתה אשתו העיקרית, הבן שלו ממנה הוא נקרא "הבן", ולכן הוא מחשיב אותו יותר לבנו מאשר את שאר בניו.

אבל הרב אמר שאפשר לבאר בדרך צחות, שהמילה "בני" היא קיצור של השם "בנימין". היום הקיצור של בנימין הוא "בני" במלעיל, אבל זה מפני שאת כל השמות היום נוהגים לבטא במלעיל. אבל בתורה זה לא כך. בתורה כמעט הכל מלרע, כמו ראובן, שמעון וכו', ולכן גם הקיצור "בני" הוא במלרע, וכמו שכתוב בפסוק.

על פי זה אמר הרב שאפשר להסביר גם בהמשך. כאשר פגש יוסף את בנימין עם אחיו בפגישה הראשונה, שהיתה עוד קודם למציאת הגביע אצלו, הוא אומר לו "אלקים יחנך בני", דהיינו, הוא פונה אליו ומברך אותו "אלקים יתן לך חן וחסד, הבן שלי". אמנם הוא עדיין לא אומר לו שהוא אחיו, אבל זה דרך של אח גדול לפנות לאחיו הקטן.

אבל לכאורה זה לא מובן. מילא אם יוסף היה אדם מבוגר מבנימין בהרבה, היה יוכל לומר לו "בני", כי כך הדרך לקרוא אפילו אם הוא לא בנו הביולוגי. (וכמו שאומרים בערבית "יא איבני"...). אבל זה לא כך, והפרש הגילאים ביניהם הוא שמונה שנים בלבד, ולא מתאים לקרוא לאדם שקטן ממך רק בכמה שנים "בני".

ועל פי האמור מבואר, שיוסף לא התכוון למשמעות "הבן שלי", אלא התכוון לקרוא לו בשם החיבה "בני". וכל זה דרך צחות. על כל פנים, **אין איסור לקצר שמות**, ובודאי שהמקצר שם לא נכלל בגדר מכנה שם לחברו.³

מקלחת קודם התפילה

ב. שאלה: שמעתי שאסור להתרחץ קודם התפילה, מה ניתן לעשות בקיץ כאשר אדם צריך ללכת לאירוע, ואינו יכול

ינון. בבוקר של הברית חמותי אמרה ששמעה פעם ברדיו מהגר"ב צ' מוצפי שליט"א שלא לקרוא בכמה שמות אלא אם כן תמיד יקראו לילד בכל שמותיו. ולכן עדיף שלא נקרא לו בשלשה שמות אם נשתמש רק בשם אחד.

התקשרתי למרן ראש הישיבה שליט"א ושאלתי אותי כיצד לנהוג, ומרן ענה לי תשובה פשוטה: למשה רבנו היו שבעה שמות, ואף על פי כן קראו לו בשם משה בלבד, ומוכח שאין בזה חשש].

להמתין להתקלח לאחר תפילת מנחה וערבית, האם ניתן להקלח להתקלח לפני התפילה?

תשובה: מרן בשלחן ערוך (סי' רלב ס"ב) כתב: "לא ישב אדם להסתפר סמוך למנחה עד שיתפלל, ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לדין ולא לאכול".

ודין זה הוא לא רק לגבי תפילת מנחה אלא גם בתפילת שחרית. ואמנם מרן כתב בשלחן ערוך בהלכות תפילת שחרית (סי' פ"ט ס"ז): "מותר להסתפר וליכנס למרחץ סמוך לשחרית, שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי". דהיינו, יש הבדל בין שחרית למנחה – בשחרית אין דרך להיכנס למרחץ מוקדם בבוקר ובדבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים, אבל במנחה יש דרך בכך ולכן אסרו.

לכאורה משמע מכאן שמותר להתרחץ קודם תפלת שחרית. אבל במשנה ברורה (ס"ק ל"ו) הסביר שמרן כתב "סמוך לשחרית", ומשמע דוקא אם קם קודם "שחרית", דהיינו חצי שעה קודם עמוד השחר, אז מותר להתרחץ, אבל כשהגיע זמן תפלת שחרית, דהיינו בעמוד השחר, אסור להיכנס למרחץ. (וע"ע בכה"ח אות נ"ג).

לפי זה לכאורה אסור להתרחץ קודם תפלות מנחה וערבית. כמו כן, לפעמים אדם מגיע מאוחר בלילה לביתו ואין בכוחו עכשיו להתקלח, וכן כשהוא קם בבוקר הוא רוצה להיכנס להתקלח לפני התפילה, ולכאורה נראה שאסור.

ואכן כמה אחרוני זמננו ממש מתקשים להקל בהלכה הזו לגבי מקלחת קודם תפלת שחרית, ויש שהתירו רק אם אי אפשר להתפלל בלי המקלחת, או כאלה שהתירו דוקא לצורך טבילה במקוה, שאי אפשר להיכנס למקוה בלי מקלחת קודם. ובאופן רגיל לדעתם אסור.

אבל בגמרא במסכת שבת (דף ט' ע"ב) מבואר, שהטעם לאיסור הכניסה לבית המרחץ קודם התפילה הוא מחשש שמא יתעלף. כלומר, במרחצאות שבזמנם היה הרבה זיעה והבל, ולכן היה חשש סביר שמא יתעלף.

וכך רואים בגמרא (שבת דף מ' ע"ב) שמותר לאדם להיכנס בשבת לבתי מרחצאות של כרכים, מפני שהם גדולים מאד

וכשאדם נכנס לשם לרגע אחד ויוצא אינו מזיע. אבל בתי המרחץ של הכפרים הם קטנים, ואפילו להיכנס לשם לרגע אחד לקחת מגבת ששכחת או משהו אחר – אסור, מפני שברגע שנכנסים לשם הגוף מתמלא זיעה, ואסור לאדם להזיע בשבת⁴.

כך היו המרחצאות של זמנם, עם הרבה מאד חום והבל. וכך מבואר גם בדברי הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ד הט"ז), שכתב שאדם לא יתרחץ "עד שיזיע ויפרך גופו". ולאחר הציאה מהמרחץ הוא כותב: "ישתהה מעט וינח, ורק אחר כך יאכל". ועוד כתב (שם הלכה י"ז), שאם האדם יכול לישן מעט בין המרחץ לבין האכילה, "הרי זה יפה מאד". גם מדברי הרמב"ם הללו אנחנו רואים שהמרחץ בזמנם היה עם זיעה גדולה מאד, עד כדי שמפרכת ומשברת.

לפי זה מובנים דברי הגמרא, מפני שאדם נכנס למרחץ כזה באמת יש חשש שמא יתעלף. אבל במקלחת שלנו אין חשש שאדם יתעלף שם⁵, ובגמרא לא אסרו לרחוץ את עצמו.

וגם מלשון מרן משמע שדוקא בית מרחץ אסור, שכתב "ולא יכנס למרחץ", משמע שדוקא לבית המרחץ ממש אסור להיכנס, אבל להתקלח במקלחת של הבית – מותר. (שאם לא כן היה כתוב ולא ירחץ עצמו, וכמו שנכתב בהלכות שבת בסימן שכ"ו).

והדין הזה הוא גם בבוקר לפני שחרית וגם לפני מנחה וערבית, ואם יש לאדם מספיק שהות כדי להגיע לתפילה בזמן – יכול להתקלח הן במים חמים הן במים קרים. ואין בזה שום חשש. (וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ב פט"ו ס"א, ובשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' א').

תיקון טעויות של הקורא בתורה

ג. שאלה: קורא בתורה שטועה בקריאה, האם יש להעיר לו על טעויותיו ולתקנו, או שכדאי להתעלם מכך כדי שלא לגרום להלבנת פניו?

⁴ ואדרבה, אם אדם נכנס לשם מהחום שהיה בחוץ ונכנס להתקלח, הרי הוא מתרענן.

⁴ אין הכוונה שאדם ההולך בדרך ומזיע עובר על איסור, אלא הכוונה היא על אדם שנכנס ל"סאונה".

תשובה: כתב מרן בשלחן ערוך (סי' קמ"ב ס"א)⁶: קרא וטעה אפילו בדקדוק אות אחת, מחזירין אותו. והרמ"א כתב שם: ודוקא בשינוי שמשנתנה על ידי זה הענין, אבל אם טעה בנגינת הטעם או בניקוד אין מחזירין אותו, אבל גוערין בו.

וכתב הפרי חדש (שם סק"א) שזו דעת הרמ"א בלבד, אבל **דעת מרן שמחזירים אותו אפילו אם אין שום שינוי במשמעות**, שהרי מרן כתב שאם טעה "אפילו בדקדוק אות אחת מחזירין אותו", ומשמע אפילו בשינוי כל שהוא ואפילו שאינו משנה המשמעות.

וכך כתבו בספר אמת ליעקב (דיני קריאת ס"ת לש"צ, אות א') ומרן החיד"א בספר לדוד אמת (סי' ז' אות א'), שאם אדם לא השמיע אפילו אות אחת, או בלע אות - מחזירים אותו.

אמנם כותב שם הפרי חדש, שכל האמור הוא רק באותיות, אבל אם טעה במנגינה של הטעם (כגון ששכח לנגן בטעם רביע, וכדומה) גם מרן יודה שאפשר להתעלם מכך ולא צריך להחזיר אותו אלא רק לגעור בו.

מכל מקום כותב המשנה ברורה (סק"ד), שלפעמים הטעות בטעם, משנה את המשמעות. לדוגמא, אם יש בפסוק רביע והקורא מנגן שופר הולך, וכלשון המשנה ברורה "ישנו טעם מפסיק ועושה אותו טעם משרת", ופוסק המשנה ברורה **באופן כזה גם לדעת הרמ"א צריך להחזירו**.

לפעמים קשה מאד לדעת מתי המשמעות משתנה בטעות בנגינה, ואפילו כשמתבוננים לפעמים קשה להחליט.

לכן על הקורא בתורה **להכין את הפרשה היטב** כמו שצריך, וכך לא יטעה. ואם טועה יש להעיר על זה, אבל הציבור לא צריכים להעיר לו בקול רם אלא הסומך יעיר לו בשקט וכך ימשיך לקרוא טוב.

⁶ אנשים מכירים רק את הרמ"א, אבל לא יודעים מה מרן כתב ומה המשנה ברורה כתב, ולכן חשוב להבהיר את הענין הזה.

⁷ מרן אמנם נולד בספרד, אבל כשהיה בגיל ארבע שנים בלבד היה גירוש ספרד, והוא לא הכיר את המנהגים שם.

⁸ אגב, ישנם כאלה שאומרים "כאשר אבדתי – אבדתי", או יותר מדוייק "כאשר איבדתי – איבדתי", ואם הם פספסו יום אחד, כבר אינם מקפידים כל כך לקיים את המצוה. או שיש כאלה שמקפידים מאד להתפלל ערבית בימי העומר במנין, כי הם יודעים שאם יתפללו

דבר נוסף, ברגע שאדם יודע שאם הוא יטעה לא יתקנו אותו, ממילא הוא לא יכין טוב כל כך כי הוא יודע שאפשר "להעביר", אבל **אם הוא יודע שלא מוותרים, ודאי שהוא יכין טוב**.

ראוי לציין כאן את דבריו של הארחת חיים. מרן בבית יוסף (סוף סימן קמ"ב) מביא את האורחות חיים (הלכות קריאת התורה אות יח) שכותב שהמנהג בספרד לומר לאחר קריאת התורה "והוא רחום יכפר עוון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו", ובכך מבקשים מחילה מהקב"ה אם היה לנו טעות במהלך הקריאה. עד כדי כך!

מרן כותב שבזמננו, במדינות שהיה גר בהם⁷ כמו מצרים וארץ ישראל לא ראה מנהג כזה. אבל כך האורחות חיים מעיד שהיה המנהג בספרד.

המנהג הזה מראה לנו את חשיבותה של הקריאה הנכונה, והדקדוק בכל אות ובכל טעם. כי הרי ידוע שיש מחלוקת ביום כיפור שחל בשבת האם לומר "והוא רחום" בתחילת תפילת ערבית כמו בכל כיפור או שכיון שחל בשבת אין לאומרו. (עי' בטור סי' תרי"ט, ובדרכ"מ, ובכה"ח אות כ"ד). ועל אף הבעיה שיש באמירת הפסוק הזה, נהגו בספרד לאומרו כל שבת אחר הקריאה, מחשש שמא טעו.

ולכן חשוב מאד להקפיד על קריאה מדויקת כמו שצריך, ולהיזהר לקוראה "כנתינתה מסיני" כלשון הגמרא בכמה מקומות.

לברך על העומר כדי להנצל מבושה

ד. שאלה: אדם ששכח לספור יום אחד מימי העומר, ופעם אחת קראו לו לשמש שליח ציבור, האם רשאי לברך על העומר כדי להנצל מבושה?

תשובה: ידוע הדבר שאדם שפספס יום אחד מימי העומר ולא ספר, לא יכול להמשיך לספור בברכה⁸. ובאמת מה יעשה אדם שמינוהו להיות שליח ציבור?

ביחיד יש סיכוי גדול שישכחו לספור, ואם קרה והם באמת שכחו, הם כבר לא מקפידים על תפילה במנין כי בכל מצב הם כבר לא יכולים לספור בברכה, ולא נורא אם ישכחו שוב לספור את העומר.

אבל צריך לדעת שזו טעות. לדעת רוב הראשונים מצות ספירת העומר היא מצוה בכל יום ויום בפני עצמו. אלא שהתוספות במסכת מנחות (דף סו ע"א, סוד"ה זכר) כותבים שדעת בה"ג שכל ימי העומר הם מצוה אחת, ולמד את זה מהפסוק "שבע שבתות תמימות תהיינה",

הרב פרי חדש (סי' תפט) זן בפתרון לבעיה. הרי אדם יכול להוציא את חברו ידי חובה, ולכן לכאורה יכול לבקש מאחד מהקהל שלא יברך על הספירה, והוא יברך בקול (כי הוא שליח ציבור) ויכוון להוציא אותו ידי חובה. כך הוא יוכל לברך ועם זאת לא יעבור איסור.

אבל הרב שם דוחה את הפתרון הזה. הוא מסביר, שכיון שלפי דעת בה"ג וכפי מה שנוהגים, אם אדם לא ספר יום אחד אינו מחויב יותר בספירת העומר, אם כן הוא לא יכול להוציא את חברו ידי חובה, כי יש לנו כלל **שכל שאינו מחויב בדבר אינו יכול להוציא אחרים המחויבים בדבר ידי חובה**. כלומר, אם אדם מחויב בספירת העומר, הוא יכול לברך ולהוציא אחרים, אבל אם הוא פטור אינו יכול לעשות כן.

וכך באמת מסכימים רוב ככל האחרונים. וכותב הגאון רבי חיים פלאג'י ע"ה בספרו מועד לכל חי (סי' ה' אות ז'), שגם אם אותו אדם הוא שליח ציבור קבוע⁹, אף על פי כן אינו יכול לברך על העומר. ומשמעות דבריו היא, שאפילו אם נגרמת לו בושה מכך, שהרי כעת כולם יודעים ששכח לספור, גם כן לא יברך.

אבל לכאורה יש להעיר כאן מדברי מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (ח"ח חיו"ד סי' ל"ב), שכתב קולא מסויימת בענין ברכות בגלל כבוד הבריות.

שם הוא מביא מעשה, שהיתה אשה אחת רווקה שחטאה, ולאחר מכן היתה לה הפלה. לאחר זמן התחזקה וחזרה בתשובה, ונישאה לאברך, והוא לא ידע כלום מהמעידה שהיתה לה לפני החתונה.

שהכל הוא כמו שרשרת זהב, ואם נפלה חוליה אחת – הרי שהכל הלך.

התוספות שם כותבים על דברי בה"ג "ותימה הוא ולא יתכן", ולא מבארים מה הקושי הגדול בדברים הללו.

ויש בזה שתי דברים קשים: א. מפני שאם באמת זו מצוה אחת גדולה, כיצד אנחנו מברכים עליה כל יום ויום במשך ארבעים ותשעה ימים, וכי יכול להיות שנברך על מצוה אחת ארבעים ותשעה ברכות!?

ב. לשיטת בה"ג המצוה נמשכת ארבעים ותשעה ימים, ואם אדם ישכח ולא יספור יום אחד, הרי שכל הברכות שבירך במשך כל הימים הראשונים הן לבטלה, וכיצד רבותינו תיקנו לברך כל יום כשיתכן מצב שבו כל הברכות תהיינה לבטלה.

ועל כל פנים, דעת רוב ככל הראשונים שכל יום ויום הוא מצוה בפני עצמה, וגם אם אדם פספס הרי שלמחרת יש לו מצוה חדשה, ובודאי שאין לו לזלזל בזה.

אחרי תקופה נולד להם בן ראשון, והאברך כבר התכוון לפדיון. אבל האשה נבהלה ונכנסה ללחץ, כי בפדיון יש ברכות, ואם היתה לה הפלה קודם לכן, הרי שהברכה של הפדיון היא לבטלה. השאלה הזו נשאלה למרן הגר"ע יוסף ע"ה, והוא כתב בשו"ת יביע אומר (שם) שאפשר להקל ולא לספר לבעל מפני כבוד הבריות.

ולכאורה הוא הדין במקרה שלנו, שנוכל להתיר לשליח ציבור לברך מפני כבוד הבריות.

אבל יש הבדל בין המקרים. ולא רק בגלל התוספות במסכת שבועות (דף ל' ע"ב בד"ה אבל איסורא. בתירוץ קמא) שכתבו שבעניני כבוד הבריות כל דבר צריך לידון בפני עצמו, ואין כבוד הבריות שוה, ורק בגנאי גדול התיירו. והרי ודאי שאין מה להשוות את המקרה שלנו לסיפור עם האשה הזו. שם מדובר בפגם משפחה, בעיות בשלום בית וזה מתגלגל לעוד הרבה דברים לא טובים. אבל כאן – קורה שאדם מפספס יום אחד בטעות, ובזה ודאי שאפשר לומר שיהיה אסור.

אבל לא רק בגלל זה. שם מרן הגר"ע מתמקד בשתי נקודות. הנקודה הראשונה היא על מה שמבואר בגמרא במסכת ברכות (דף י"ט ע"ב) שהמוצא כלאים בבגדו פושטן ואפילו בשוק, אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'. כל מקום שיש חילול ה' אין חולקים כבוד לרב.

אמנם לפעמים מותר לעבור על איסור מפני כבוד הבריות, וכמו שהגמרא אומרת "גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה", אבל שם הגמרא מבארת שמדובר דוקא בדברים

בזוהר הקדוש (פרשת אמור, דף צ"ז ע"ב) כתוב שספירת העומר מטהרת את האדם, וגבר שאינו סופר את העומר אינו נקרא טהור, ולא זכאי לקבל חלק בתורה הטהורה. (והובא בכף החיים סי' תפ"ט סק"ד). עד כדי כך! (נשים פטורות לחלוטין, כך הובא בשו"ת רב פעלים (ח"א קונטרס סוד ישרים סי' י"ב) בשם רבנו האריז"ל).

אמנם המצוה הזו היא נראית דבר פשוט, בסך הכל לומר את המספר של אותו היום, אבל באמת יש בזה כח ועוצמה אדירה, שאין לנו מושג והבנה בזה בכלל.

וובדאי שמחמת שפספס יום אחד, זה לא סיבה להמשיך לזלזל בתפלה בציבור, ולא בספירת העומר בימים הבאים.

⁹ אם הוא לא קבוע, הוא עוד יכול להתחמק ולומר שהוא לא יכול או לא מתאים לו וכו', אבל שליח ציבור קבוע לא יכול להתחמק, וכותב הרב שאף על פי כן אסור.

האסורים מדרבנן, שאת זה באמת אפשר לדחות, אבל באיסור תורה אין כבוד הבריות דוחה איסור.

הגמרא שואלת: והרי כתוב שאדם ההולך להקריב קרבן פסח ובדרכו הוא רואה מת מצוה, מותר לו ללכת לקבור אותו כדי שהמת הזה לא יהיה מושלך ברחוב. ומשום כבוד הבריות של הנפטר התירו לו, למרות שעל ידי זה הוא נטמא ויאבד מצות עשה דאורייתא של קרבן פסח. מתרצת הגמרא ששם זה דין מיוחד. בקרבן פסח יש פסוק מיוחד "ולאחותו" וכו', שלמדו ממנו שמוותר להולך להקריב קרבן פסח להיטמא למת מצוה.

והגמרא ממשיכה ושואלת שנוכל ללמוד מדין קרבן פסח לכל התורה כולה, שכמו שבקרבן פסח התורה התירה לדחות מצוה מן התורה מפני כבוד הבריות, כך יהיה הדין בכל המקרים כולם. הגמרא עונה שיש הבדל, שכן בשעה שאדם מיטמא למת מצוה ומבטל עצמו מקרבן פסח, הוא אינו עושה מעשה בכך שהוא עובר על המצוה, אלא הוא עובר על המצוה באופן "פסיבי", בשב ואל תעשה. אבל לקום ולעשות מעשה, וכמו האדם שלבוש בכלאים, שבכל רגע עובר איסור דאורייתא, אין להתיר נגד התורה מפני כבוד הבריות, ואין זה נדחה מפני כבוד הבריות. ואכן מבואר בדברי הרמב"ם (פ"י מהלכות כלאים הכ"ט) שאך ורק כאשר האיסור מדרבנן, נדחה מפני כבוד הבריות, אבל איסור דאורייתא ממש לא.

אבל הרא"ש (הלכות כלאי בגדים סי' ו') מוסיף עוד משהו. אם האדם אינו יודע שהוא לובש כרגע כלאים, אין צורך לגשת אליו ולומר לו שיוריד את הבגדים. הרא"ש למד את זה מהירושלמי במסכת כלאים (פ"ט ה"א), שמסופר על רבי יוסי (שהיה כהן), שמסר שיעור בבית המדרש, ובאותו המקום היה מת באחד הצדדים. הגמרא אומרת שכל אדם שיצא מבית המדרש שרבי יוסי ישב שם, ראה שיש מת בחדר הסמוך, ואף אחד לא גילה לרבי יוסי, ומי שישב בתוך בית המדרש לא ידע שיש מת בחדר הסמוך.

ולכאורה הדבר תמוה, הרי כל רגע שרבי יוסי יושב שם הוא עובר איסור שנטמא למת, ומדוע לא גילו לו? והתשובה היא שכיון שהוא לא יודע לא צריך לומר לו מפני שיש כאן כבוד הבריות.

יותר מזה, הגמרא מספרת על רבי אמי, שהיה לו תלמיד שהיה לבוש חולצה מכלאים ולא ידע מזה, אבל ישב שם תלמיד אחר (שהיה כנראה מתעסק בבגדים, והיתה לו עין חדה בדברים האלה) והוא הבחין שבבגד של חברו יש צמר ופשתים. מיד הזהיר אותו שיש עליו כלאים, ורבי אמי ששמע כך הקפיד עליו ואמר לו שאמנם הוא צודק, אבל את החולצה שהוא עצמו לובש - שיביא לחברו הלבוש בכלאים. על מנת שלא ישאר בבזיון ללא חולצה. וזה בגלל שלא היה עליו לומר לאותו אחד שזה בגד כלאים, כי הוא כבר לבש את הבגד בלי ידעה, באופן "פסיבי". אילו חבירו היה יודע, היה עליו להתרות בו, אבל כיון שלא ידע - מותר לו להישאר לבוש בבגד.

נמצא שלפי דעת הרא"ש אם אדם לא יודע שעושה איסור, אין חובה לומר לו כשיש בעיה של כבוד הבריות, אבל אם יודע, ודאי שאין להתיר לו מפני כבוד הבריות. וכך פסק הרמ"א (יו"ד סי' ש"ג ס"א, סי' שעב ס"א).

וזהו טעם ההיתר של מרן הגר"ע יוסף ע"ה. בסיפור עם אותה אשה הרב צירף שתי סיבות להתיר. הראשונה היא שהבעל אינו יודע שיש כאן בעיה כלשהי, והוא מברך לפי תומו "על פדיון הבן", ולפי דעת הרא"ש אין כאן שום בעיה.

אמנם לפי דעת הרמב"ם (שם) לכאורה יש בזה בעיה גם אם הוא שוגג, אבל יש לנו לצרף כאן ספק נוסף. נחלקו הפוסקים האם אדם שמברך ברכה לבטלה עובר על איסור מן התורה או מדרבנן. דעת הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' ק"ה) שיש בזה איסור מן התורה. ולדעת כמה וכמה אחרונים כך גם דעת מרן השלחן ערוך. (וע"ע בשדי חמד כללים מערכת ב' כלל קט"ו, ובשו"ת יביע אומר ובברכת ה' ח"א פ"א ס"ב). אבל רוב הראשונים דעתם שיש בזה איסור דרבנן בלבד.

ולכן כותב מרן הגר"ע שאין צורך שאותה אשה תאמר לבעלה שלא יברך, מפני שיש כאן ספק ספיקא. שמא כדעת הרא"ש שבמקום שאינו יודע לא צריך לומר לו כשיש בעיה של כבוד הבריות, וגם אם נאמר כדעת הרמב"ם, שמא הלכה כדעת הסוברים שברכה לבטלה היא רק מדרבנן, ובדרבנן אומרים גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה. ואפילו שזה נגד דעת מרן, מכל מקום אפשר לצרף את הדעה הזו שהיא דעת רוב הראשונים לספק ספיקא.

מכל מקום לגבי מי ששכח לספור את העומר, ההיתר הזה אינו שייך, **כי בענייננו האדם יודע בעצמו שלא ספר את העומר**, ונפסקה הלכה שאם לא ספר יום אחד אינו יכול עוד לברך, ואין כאן את הצירוף של סברת הרא"ש לגבי שוגג, ואין להתיר לו לספור את העומר בברכה. (וע"ע בחזו"ע יו"ט עמ' רמח והלאה).

לחיצת ידים לחברו לאחר נטילה

ה. שאלה: אדם שנטל ידיו לסעודה וברך על נטילת ידים, ובדרכו למקומו הוא פוגש חבר שמושיט לו יד, האם מפני כבוד הבריות מותר לו ללחוץ את ידו, או שבכל זאת אסור, כיון שהוא יטמא את ידיו?

תשובה: אין חשש ללחוץ ידים.

ונסביר. כתב מרן בשלחן ערוך (סי' קס"ב ס"ד): "אם נגע בהם אחר שלא נטל ידיו, בעודן [ידיו של הנוטל] לחות מן המים, צריך לנגבם ולחזור וליטול, שהרי זה טמאם על ידי המים שעליהם". משמע מדברי מרן **שאם הידים יבשות, גם אם נגע בהם אחר שלא נטל ידיו, אין בכך כלום.**

ובאמת צריך לשים לב לדבר הזה, כי יש כאלה שמנגבים רק חצי ניגוב, ולכן צריך להקפיד לנגב את הידים היטב היטב, ואז גם אם פגשת מישהו בדרך לשולחן לעשות "המוציא", מותר לך ללחוץ לו את ידו והידיים שלך לא נטמאות.

דברי חיזוק לקראת ימי הקיץ

לסיום, נבקש מהרב שיאמר כמה דברי חיזוק.

דברי הרב: בשבועות הללו אנחנו נוהגים לקרוא פרקי אבות. וזה מפני שהימים הללו צריכים הרבה חיזוק. אנחנו בתחילתם של ימי הקיץ ואיתם מגיעים הניסיונות הגדולים.

התנא במסכת אבות (פ"ד מ"א) אומר "איזהו עשיר השמח בחלקו". עשיר הוא לאו דוקא בכסף אלא בכל המובנים. אדם שמסתכל על הטוב שיש לו, יודע ליהנות מהחיים. ולעומתו אדם שמסתכל תמיד על מה שאין לו – הוא אף פעם לא נהנה.

אדם פוגש את חברו ואומר לו שהוא רואה שהוא תמיד נהנה, וכנראה תמיד מסתכל על חצי הכוס המלאה. השיב לו חברו שהוא לא מסתכל על חצי הכוס המלאה, אלא פשוט הכוס שלו קטנה, ומבחינתו כל הכוס מלאה, ולכן כל כך טוב לו בחיים.

במסכת פסחים (דף קי"ג ע"א) הובאו דברי רבי יוחנן, שאמר ששלשה הקב"ה מכריז עליהם בכל יום, ונתחיל מהסוף להתחלה: **"עשיר שמעשר פירותיו בצינעא"**.

מר אבי הגאון הגדול הרב צמח מאזוז שליט"א מספר, שלפני כארבעים שנה, כשהיה מרן הגר"ע יוסף ע"ה מוסר שיעור בבני ברק בזמן שהיה ראשון לציון, שאלו אותו בשיעור האם מותר לקנות פירות וירקות מהשוק בלי לעשר אותם.

הרב השיב, שכשהוא היה הרב ראשי לתל אביב, האחראי על שוק הכרמל היה הרב טראב, והוא היה "אריה". מי שזוכר, פעם לא היה כזה דבר לקנות את הירקות מהחקלאים ומכל מיני משווקים למיניהם, אלא היה חייב להעביר הכל דרך 'תנובה'.

כל הסחורה היתה מגיעה לשוק הכרמל, והיו מנסים להביא לרב טראב איזה ארגז אחד של תפוחים או כל פרי אחר, והיו אומרים לו שיקח כי יש להם המון משאיות והארגז הזה הוא כלום בשבילם.

אבל הרב טראב לא היה שומע להם, אלא רצה לשלם את הסכום המלא. על ידי כך היו לו העוז והמשרה, והיה חזק כמו אריה ושמר שהכל יהיה מעושר כדון.

הוא אמר שהניסיון הזה של תרומות ומעשרות הוא ניסיון קשה מאד. הרי החקלאים צריכים להוריד משאית שלמה בתור תרומות ומעשרות, זה המון כסף, ויש יצר הרע להעלים משאיות, הרי כל יום היו שם מאות משאיות.

הרב מספר, שהוא בעצמו היה יורד לשוק והיה יודע שהכל מעושר בוודאות. ולכן היה אפשר לקנות שם בזמנו. אבל היום [בזמן שסיפר זאת] הוא לא יודע מה קורה שם.

"עשיר המעשר פירותיו בצינעא" – אף אחד לא יודע האם הוא מעשר כראוי או לא, וכאשר הוא מעשר כראוי, הקב"ה מכריז עליו בכל יום.

זה האדם השלישי. אבל לפניו מוזכר אדם אחר שהוא בדרגה יותר גדולה ממנו, והוא **"עני המחזיר אבדה"**. אין הכוונה לאדם שחסר לו עוד חמש מאות שקל כדי לקנות את הספה הבאה. הכוונה היא לעני אמיתי.

אבא שליט"א סיפר לי פעם, שבתננס היו אנשים עניים ממש. הוא סיפר שהיה יהודי אחד שהיה מחפש הרבה אחרי פרנסה ולא מוצא. האדם הזה היה אוכל פולים יבשים, שזה היה אוכל

שנמכר מאד בזול, היה עולה גרושים ממש. אבל לאותו אדם כבר לא היה כסף גם לזה.

כעבור כמה ימים שלא אכל, החליט שהוא זורק את עצמו מהגג. יש אנשים שחושבים שכשימותו ייגמרו להם הייסורים, והם לא יודעים ששם רק מתחילים הייסורים בר מינן. אדם שמאבד עצמו לדעת, העונש שלו רק מתחיל בעולם הבא. אבל אנשים במצב כזה לא פשוט מה שעובר עליהם.

אבל רגע לפני כן הוא נזכר, שעדיין יש לו חופן פולים שאותו הוא לא אכל עדיין. אמר לעצמו שחבל על הפולים האלה, הוא יבשל ויאכל אותם, ואחר כך יעשה לעצמו מה שחשב.

באמת הוא בישל אותם והתחיל לאכול. הוא קילף אותם אחד אחרי השני, וזרק את הקליפות למטה¹⁰.

לאחר שסיים, הלך לחלון והכין את עצמו לקפוץ. תוך כדי שהוא בודק את הגובה, רגע לפני שהוא קופץ, הוא רואה איש אחד מחכה למטה עם ידים מונפות למעלה. הוא נבהל, חשב שההוא יודע איכשהו את התכנון שלו ומנסה לתפוס אותו.

הוא פנה אליו ושאל אותו מה הוא עושה למטה, שיזוז משם. ההוא ענה לו בדמעות שהוא רעב, והוא ראה שאותו אדם זורק קליפות של פולים, והוא רוצה לתפוס את הקליפות לאכול אותם.

ההוא קיבל זעזוע. אמר לעצמו שיש מי שאפילו קליפות של פולים אין לו, ואילו לו עצמו יש פולים ממש, ובזכות זה נמנע ולא זרק את עצמו.

נתאר לעצמנו שאותו אדם שמחפש את הקליפות, מוצא פתאום מאה ש"ח, והוא יודע שבששה או שבעה שקלים הוא קונה ככר לחם. פרוסת לחם אחת מספיקה לו ליום אחד, וככר מספיק לו לשבועיים לפחות. זה בככר אחד, ואפשר להבין לבד כמה זמן של רווחה יכול להיות לו במאה ש"ח.

האדם העני הזה מוצא אבדה ומחזיר אותה, כשהוא לא יודע מהיכן יהיה לו מחר קליפות של פולים! אדם כזה, הקב"ה מכריז עליו בכל יום.

אבל עדיין הוא לא הראשון שמופיע ברשימה. הראשון הוא "רווק שדר בכרך ואינו חוטא". הגמרא מספרת שכששמע זאת רב ספרא צהבו פניו. כי הוא היה רווק ודר בכרך ולא חטא. אמר לו רבא, שלא מדובר על אנשים כמוהו, אלא על אנשים כמו רב חנינא ורב אושעיא שהיו אמוראים בארץ ישראל. העבודה שלהם היתה בתוך השוק, והם היו מייצרים נעליים. איך הם עובדים? היה אדם מגיע לשוק, שם את הרגל שלו על חתיכת עור, הם מדדו לו את המידה, חותכים ותופרים.

¹⁰ שם זה לא ארץ ישראל הנאה, "ארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה", שם אנשים זורקים דברים ולכלוכים לרחוב.

בשוק שהם היו, כל הגויות השפלות והרשעות היו נמצאות שם. והן היו מגיעות אליהם עם כל הלבוש הפרוץ, מניחות את הרגל, והרבנים, שידעו בדיוק מיהן העומדות לפניהם, היו משרטטים להן את המידה ועושים את העבודה. הגמרא אומרת שאותן גויות היו מסתכלות ברבנים, אבל הם מעולם לא הרימו את עיניהם למעלה.

כל אחד יודע שלנשים כאלה אין ערכים ואין אידיאל. הן הגיעו לכזו דיוטא תחתונה שהן כבר חסרות בסיס אמון. גם אם היא תשבע לך באבא או באמא שלה או בעבודה זרה שלה – אף אחד לא יאמין לה.

וכשרצו הגויות להשבע כדי שיאמינו להן, הן היו נשבעות בחיי הרבנים הקדושים שבארץ ישראל. גם הן הבינו מי אלו האנשים שעומדים לפניהם.

על זה התכוון רבי יוחנן במה שאמר "רווק הדר בכרך ואינו חוטא", אדם שיש לו ניסיון להרים את העינים ואינו מרים, עליו הקב"ה מכריז בכל יום.

עלינו לדעת שהיום זה לא רק רווק אלא גם אדם נשוי. הפיתויים גדולים מאד, והניסיונות זמינים מאד. ומה הכוונה אינו חוטא? הכוונה היא לאדם שאינו מרים את העינים למעלה! עליו הקב"ה מכריז בכל יום!

ומי שומע את ההכרזה הזו? אברהם, יצחק, יעקב, משה רבנו, רבי שמעון בר יוחאי, רבי מאיר בעל הנס, כל הגדולים והענקים האלה! כשנראה אותם לעתיד לבוא בתחיית המתים, הם יבואו אליך, ילחצו לך את היד ויגידו לך שאתה אולי לא מכיר אותם, אבל הם מכירים אותך. הם כל יום היו שומעים את שמך בהכרזה, ולא את הקריין ברדיו, אלא את הקב"ה בכבודו ובעצמו שהוא מכריז את השם שלו.

הכח של שמירת העינים הוא עצום ונפלא מאד, ויהי רצון שנזכה באותם עינים לברכה "ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים" במהרה בימינו, אמן.

לקבלת העלון במייל, וכן ליצירת קשר –

A025606532@gmail.com

עורך העלון: הרב שלמה נחום.

ביקורת: הרה"ג יצחק מאזוז.